

— de nem vala-e szép maga a csalódás? nem érzitek-e, hogy nem azon szeretetet, melyet nyérétek, de az, melyet adtatok, boldogította szíveteket leginkább?
Eötvös.

— Mert van az életnél az életben magasabb tekintet is, és nem akkor kockáztatunk legtöbbit, midőn életünket játszódjuk el.
Kemény.

A valódi költő, vagyis egy olyan ember, a kinek szívében lakozik valami a legfőbb bölcseségből, s az örök dallamosság hangjaiból jutott neki valami osztályrészül: a legbecsesebb ajándék a melyet egy nemzedék Istentől nyerhet; benne szabadabb, tisztább kifejlődését látjuk mindannak, a mi bennünk legnemesebb; élete tanulásban gazdag lecke számunkra; s halálát úgy gyászolhatjuk, mint egy jóltevőt, ki szeretett és tanita bennünket.
Carlyle.

A PHILOSOPHIAI FOLYÓIRATOKBÓL.

I. »Mind.« Október 1883. No. 32. I. »Psychological principles« bg James Ward. Író megütözik az associalisták azon tételén, mely szerint azt mondják, hogy a lélek nem egyéb mint »serie of mental phenomena« Innen indulva sohasem fogjuk az öntudatot magyarázhatni. Egy főhibája az eddigi pszichológiának, hogy a lelket, hogy úgy mondjam darabokra törte, midőn képzetekről, képzetek tömegéről, tehát discret mennyiségekről szolt, mintha az aritmetika számaival számolnánk, holott a lélek egy megszakítottan continuum, mint mértani mennyiségek. Midőn az író e nehézségeket el akarja háritani, nagy sulyt fektet a figyelemre, mely szerinte hiányzó kapesot képezi. Elméletét következőleg iparkodik szemléltetővé tenni:

A subject.

Cognition	Feeling	Conation
(1) nonvoluntarily attending to changes in the sensory continuum = Presentation of Sensory	(2) being, in consequence, either pleased or pained:	and (3) by voluntary attention, or »innervation« producing changes in the motor continuum = Presentation of Motor.

Objects.

II. »Idiosyncrasy« by Grant Allen. Író az egyes embernek lelki tulajdonságait teljesen az »ősök tulajdonságai átöröklése« természeti törvényével iparkodik megmagyarázni.

III. »The law of equal liberty« by F. W. Maitland. Író Spencernek fentebbi elvét, kivált alkalmazásait a tulajdonjogra vizsgálja és annak hiányosságait iparkodik kimutatni.

III. The question of Idealism in Kant: The two editions« by J Hutchison Sterling. Iró vizsgálja, vajon midőn Kant a »Tiszta ész bírálata« 2. kiadásában magát a tiszta idealismus vádja ellen védte, nem változtatta a maga nézetét e kérdéssel szemben. Vizsgálatainak kiindulópontjául választja Ueberwegnek munkáját; De priore et posteriore forma Kantianae Critices rationis purae. (Berol 1862.). Iró e kérdésben Kantot nem tudja a kétértelműség alól felmenteni.

V. »Professor Green's last work« by Edward Caird. E cikkben iró Green-nek legutolsó bevégzetlen művét (Prolegomena to Ethics. Oxford: Clarendon Press, 1883. Pp. 427.) részletesen ismerteti és Green nemes jellemével hozza kapcsolatba.

Notes and discussions.

Is there such a thing as pure malevolence? A. Bain fölötte érdekes pszichológiai elemzésekkel Bradley-vel szemben be akarja bizonyítani, hogy létezik az emberben már vele születet roszakarat.

A »Sympathy and Interest« című sorokban Bradley a mellett kardoskodik, hogy az »Interest« az eredetibb érzelem és alapja a »Sympathy«-nek.

—r—ó.

II. Vierteljahrschrift f. v.issensch. Philos. herausg. von R. Avenarius. 1884. I. füzet.

Az első cikkben Laas E. (Strassburgban) »Über teolog. kriticismus« Windelband »Praeludien« című művére teszi megjegyzéseit, mely mű kritikismusunk mondja magát s Kant rendszerével »azonosnak« hiszi magát. Windelband egy helyen azon kérdést veti fel: »Kritische oder genetische Methode« s a kritiko-teleológiai módszernek fogja pártját. Laas ennek ellenében a genetikai módszerhez hajlik s positivista hajlandósággal az apriorinak értékét leszállítani igyekszik. — Sokkal érdekesebb a 2-ik cikk K. Lasswitz től (Gothában): »Giordano Bruno, die Atomistik.« G. Bruno természetphilosophiája semmi tekintetben nem tartozik az exact kutatások közé, hanem inkább költői világfelfogás. De van egy gondolat, mely az elméleti physika s az atomistika fejlődésére nagy hatással volt s ez a minimumról szóló tana. Bruno tana Nicolaus Cusanus-ból indul ki. A gondolkodás mérés: ehhez kell mérték s ezen mérték a minimum, mely így minden lét alapjául ajánlkozik. Ez a feltétlenül egyszerű s különbözős nélküli. Fzen minimumnak két alakja van, a térbeli minimum vagy pont, s a physikai min. vagy az atomus. Ezen alapon Bruno a folytonos nagyságot a térben pontokból összeállottnak igyekszik felmutatni s így atomisztika matematikát megszerkeszteni. A térbeli minimum alakja szerinte a gömb, mert ez a legkisebb alak; ha szegletei volnának, nagyobb lenne a gömbnél, tehát a minimumnál. Ezekből a minimumokból alakulnak a téralakok; egy \triangle -hoz kell 3, négyzethez 4, körhöz 7 pont. Sajátságos már most Brunonál a math. és physikai minimumnak folytonos összehavarása. A világnak alapja a phys. min. — Ezen min.-okat összetartja az éter (aether vagy aër), mely annyi mint absolut tér »tulajdonság és hatás nélküli, változhatlan, örökké való«. Így tehát a folytonosság csak az érzékek csalódása, az értelem mindenben csak minu-

mokat lát. Ezen tant azonban a physikai tüneményekre nem alkalmazza; Bruno 4 elemről szól mint eddig, csak a nehézség relativ voltát ismerte fel helyesen Aristot ellenében. Szerinte van három elve a világnak: a száraz, a víz és az éter. — A Bruno utáni atomistika — többé nem metaphysikai, hanem physikai s mint ilyent látjuk azt a »Corpuscularphilosophiában«, melynek elemei physikai valóságok, kiterjedéssel, áthatlansággal, folytonos mozgásban. Ezen irány szeret azért Demokritosra visszatérni s főképviselőjeként a 17-ik században Senner t tekintendő (Epitome scientiae naturalis 1618). Párisban ezen irány a Sorbonne üldözése dacára tartá magát s képviselői a franciáknál Sebastian Basso (1621), D'Espagnet (1623), Et. de Claves, A. de Villon, Jean Bitault és Gassendi (624). Basso rendszeres gondolatai Brunora támaszkodnak s azok fejtegetésével befejezi szerző cikkét. — A 3-ik cikk; A Marty Prágában. Über subiectlose Sätze u. das Verhältniss der Grammatik zu Logik u. Psychologie, Első cikk. — A 4-dik G. Heymans-tól (Leiden) Zurechnung u. Vergeltung. 2-dik cikk.

Ismertetve: Dr. Alex. Wernicke (Braunschweigban). Die Philos. als descriptive Wissenschaft. Ism. H. Vaihinger. Streintz. Die physik. Grundlage der Mechanik. Ism. Helm 5. Önismertetések. Folyóiratok. Bibliographia.

III. Philos. Monatshefte. Redig. von C. Schaarschmidt 1884. I—IV. füzet. — E füzetben Rud. Eucken értekezik »Parteien u. Parteinamen in der Philos.« miként keletkeznek a philos pártok egyéni s történelmi befolyások alatt, miként hatnak a pártok a gondolat fejlődésére s kogy consolidálódnak egy pártnév alatt. A pártnevek közül: deista 16 sz.-ból való, pantheist először Toland használja (1795); naturalist 1588-ban Bodinnál; rationalist a 17-dik sz. közepén Angliából ered; materialist (Róbert Boylenál), atomist (ugyan annál), hylozoist (Cudworthnál); fatalismus Spinoza után, optimismus Leibnitz után támad: »Utilitarismus« T. Stuart Mifl-től használtatik, ki azt Galt egyik novellájából vette át; positivismus már 1808. St. Simonnál; monismus Wolffnál, ki alatta idealismust és materialistákat értett; a dualista nevet Thomas Hyde a perzsáknál használta (1700) a jó és rossz elveiről, Wolffnál már a test és lélek dualismusa van értve. Idealista a 17-ik sz.-ból való; Wolffnál az idealisták »qui non nisi idealem corpus in animabus nostris existentiam concedunt adeoque realem mundi et corpus existentiam negant.« Ennek ellentéte lesz a realismus; nihilismus először J. H. Jakobitól lett használva az idealismusról, politikaivá lett az elnevezés a franciáknál s újabb elterjedését Turgeniewnek köszöni. A nevek legtöbbje az ókorból, a 17-dik századból s a legújabb időből való. Az angolok legtermékenyebbek e téren. Tőlük ered: rationalist, atomist, materialist, hylozoist, dualist, freethinker, pantheist. — A füzet második cikke E. J. Hartmántól van: »Mein Verhältniss zu Schopenhauer«, melyben tiltakozik az ellen, hogy őt Schop. iskolájához számítják.

Ismertetve vannak: Hugo Delff. Über den Weg zum Wissen und

zur Gewissh. zu gelangen. Lpzg. Grunov. 1881. — G. Teichmüller. Litterarische Fehden im 4-ten Jh. Chr. Breslau. Koeber. 1881. — Továbbá polemiák Steudel és Lasson között az elsőnek »Philos. im Umriss« című műve felett. — Literaturbericht. — Bibliographie. Philos. folyóiratok. — Birálatok jegyzéke.

IV. Zeitschrift für Philosophie u. philosophische Kritik von Dr. phil. Herm. Ulrici u. Dr. phil. Aug. Krohn. 83. Bandes 1. u. 2. Heft. Halle. 1883. »Mathematik und Philosophie« című cikkben Hohlfeld Pál Krause philosophiai álláspontjáról fejtegeti a jelzett tárgyat. E szerint a mennyiségtan ismereti módja szerint tekintve részben és leginkább nemérzéki vagyis philosophiai, részben érzéki vagyis tapasztalati természetű, részint pedig mindkettő egyesítve. A mennyiségtan tárgya szerint korlátolt; ismereti módja szerint pedig korlátlan, — a philosophia tárgya szerint korlátlan és mindent magában foglaló, ismereti módja szerint azonban korlátolt, a mennyiben csupán az érzékfölöttiség alakjában fogja fel tárgyait. Philosophia és mennyiségtan így egyrészt egymásban megvannak, részben pedig egymáson kívül állanak. A mennyiben a philosophia bizonyos lényeket, mint a nagyságot, alakot, határoeltságot felismer, az ezen tan szerint egyenesen matematikainak mondatik, úgy nemérzéki része szerint a matematika egyszerűen philosophiának állítatik, mint a philosophiai alap-tudomány, a metaphysika egyik alkotórésze.

Ueber Raum und Zeitbegriff című cikkben Sachtler Hermann az idő felfogást a testek tehetetlenségére vagy állhatatosságára (Trägheit) vissza akarja vezetni, és pedig a következőkép: »Ha a testek nem volnának tétlenek, nem a gravitációnak alávetve, akkor egyszerűen az ember gondolkodásához alkalmazkodnának. Valamely távoli test például, melyet a képzelet mint helyileg jelenlevőt fog fel, minden időmulasztás nélkül tényleg megfelelne ezen képezetnek, a nélkül, hogy az illető tárgy mérhető sebességgel mozogna az adott irányban. A mozgatott testek sebessége szolgáltatja azonban képzeleteink számára az idő mértékét.« A tér és az idő objectiv természetűek, a mennyiben azokhoz a kiterjedés és a tétlenség objectiv principiumai alapként föltételezendők, a mennyiben azonban a gondolkodó szellemben, mint fogalmak megvannak, subjectiv természetűek. Az egymásutánosság még nem szolgáltatja az idő fogalmát, mert a tiszta szellemi működésben eltűnik a gondolkodó egyed számára az időfogalom ugyanazon mértékben, melyben az érzéki észrebevés eltűnik. Csakis a szellemi észrebevés és annak valósítása közti ellenmondás, azaz a fizikai munka beállásával érvényesül az, és fogalmaink láncolatának, mely különböző gazdagságban és intenzitásban mutatkozik, a tárgyak helyváltoztatásával való összehasonlításában áll. Így történik, hogy számunkra percek órákká nyulnak és órák percekké válnak. Minthogy szerző az abszolút sebességet végtelen nagyra állítja, az időmérték szerinte csak az érzékek korlátoltságából ered. A tárgyak tétlen tartalma csak addig van meg, míg mi a kultúrgyakat hiányzó ismeretből nem tehetjük szellemi felfogásunk (Intellekt) részévé, azaz míg az érzéki és szellemi észrebevés különbségét fenntartjuk. A tétlenség csak az érzéki észrebevésben fekszik, mely a valódi

tárgyakat. Platónak feltétlenül létező eszméit, szellemünkkel közvetíti. F. A. Müller. Das Axiom der Psychophysik című cikkben Fechner ellen az érzék és szemlélet abszolút ellentétének állítását érvényesíti. Az érzésnek azon valósága, mely térben és időben szemlélhetővé nem tehető és kiterjedt mennyiségnek tekinthető, csakis intenzív mennyiséggel bír, azaz fokozattal (Grad). Az érzésnek ezen nem szemlélhető voltát, mely a mennyiség kategóriája alá nem vonható, »ézésnek« nevezzük és a realitás (valóság) kategóriája alatt pszichikai intenzív mennyiségnek tekintjük. Ha azt azonban az okság kategóriájában tárgyilagossítjuk és mint az ézés tárgyat tekintjük, akkor ingernek (Reiz) nevezzük. Senki sem mutathatja fel Kant ellenében, mikép válhatik az ézés intenzív mennyisége kiterjedtté. Fechner sem kísérti meg azt, és lemond alapelvének ismeretelméleti beigazolásáról. Míg azonban a kívánt bizonyítást nem eszközölte, minden psychophysikai mértékképlet csakis színelte. — Der Begriff der Nothwendigkeit cikkben Ulrich H. vitatkozik Liebmann Otto azon elmélete ellen, melylyel a szükségesség fogalmát meghatározni akarja. Liebmann szerint ugyanis valaminek realis lehetősége annak összeférhetősége (Verträglichkeit) a természettörvényekkel, valaminek realis szükségessége pedig azon körülmény, hogy annak ellentéte a természettörvényekkel meg nem fér. Gondolati (intellektuelle) lehetősége valaminek annak összeférhetősége a képzeleti és gondolati törvényekkel, valaminek gondolati szükségessége pedig azon körülmény, hogy annak ellentéte a képzeleti és gondolati törvényekkel meg nem fér. Ulrich ez ellen azt hozza fel, hogy e szerint a szükségesség meghatározása pusztán tagadólagos, a mennyiben az volna aszükséges, minek ellenmondó ellentéte lehetetlen. De ezzel nem csak új meg nem határozott fogalom, a lehetetlenség fogalma hozatik be, hanem egyuttal a szükségesség fogalma maga tulajdonkép feltételeztetik, a mennyiben a lehetőség alatt mindazt értjük, a mi valami fennálló gondolati vagy realis törvényszerűséggel azaz szükségességgel összefér. Ulrich a szükségességet azon kényszerben látja, melynélfogva valami történt, cselekvést egyáltalán, és különösen a megkülönböztetés tevékenységét kénytelenítve vagyunk elfogadni. A realis szükségesség abban különbözik a gondolati logikai szükségességtől, hogy emez csak egyes érzések, felfogások és képek keletkezésére és meghatározottságára vonatkozik, míg amaz a gondolkodás tevékenységére és tevékenységmódozatára egyáltalán vonatkozik.

... tt ... ő.

UJABB PHILOSOPHIAI MŰVEK. *

1. Magyar.

Lotze Hermann. Logika és a philos. encyclopaediája. Fordította Dr. Kármán Mór. Budapest, az Athenaeum kiadása. 1884. Ára 1 frt 20 kr.

* Hogy ezen állandó rovatot minél teljesebbé telessük, kérjük a szakunkba vágó művek szerzőit vagy kiadóit, hogy ujonnan megjelenő műveikből egy példányt vagy legalább annak teljes címét a szerkesztőséghez beküldeni sziveskedjenek. Szerk.